

iisque completis summo mane, secunda Missa inchoatur. Commemoratio S. Anastasiae, quae Urbis tantum Romae propria erat ad ceteras omnes Ecclesias transiit, postquam Missale Romanum invectum est, quod etiam nunc observatur. Tertia, quae est Missa diei, fuit semper solemnior ceteris harum Missarum. Cuique erat Praefatio propria. *Quia per incarnati ad tertiam spectat.* In quibusdam Ecclesiis pro Evangelio tertiae Missae dicebatur, *Missus est*, in quibusdam *Pastores ad invicem.* Tres Christi Domini ortus ternis hisce indicari Missis docet Pouget Inst. Catholicarum tom. 1. pag. 814. primum ab aeterno in sinu Patris; in tempore alterum in utero Virginis; tertium denique in Justorum animis, in quibus inascitur, et habitat per Fidem. Exploratum est, vetustissimis temporibus, ut alibi diximus plures, ab eodem Sacerdote Missas celebrari in aliquibus solemnitatibus consuevisse. Cum itaque mos esset, ut ab eodem Sacerdote in aliquibus solemnitatibus eodem die plures Missae celebarentur, nonnemo existimavit trium in Natali Christi die celebrandarum Missarum morem vetustae disciplinae vestigium esse. Notatum reperimus in Ordinibus Romanis, Summum Pontificem in Natali Christi die tres celebrare solitum Missas, primam in Basilica Liberiana; alteram in S. Anastasiae aede, tertiam denique in Vaticana Basilica. In Occidentalem Ecclesiam fuit inducta consuetudo, ut Natali Domini die Mysterium reprezentaretur Infantis Jesu in praesepio, Gorius piae huius consuetudinis originem ad saeculum referit decimum tertium, cum S. Franciscus Praesepi aedificavit in Sylva Graecii.

DE FESTIS BEATISSIMAE VIRGINIS ET SANCTORUM.

CAPUT I.

De festo Purificationis Beatissimae Virginis.

I. Variis nominibus dictam fuisse hanc celebritatem, scite notat Joannes Belethus, qui vixit XII. saeculo, in sua divinorum officiorum explicatione, cap. LXXXI. Dicitur enim, ut idem inquit, vel *Purificatio B. Mariae*, vel *Candelaria*, vel $\nu\pi\alpha\gamma\tau\eta$ *Domini*. *Purificatio Beatae Mariae* appellatur, quoniam illo die, qui est quadragesimus a Natali Domini, venit ad Templum Virgo Maria secundum consuetudinem Legis, ut purificaretur, non quod immunda esset, sed propter partum, more aliarum mulierum. Voluit tamen Legis consuetudinem observare, quoniam non venit Christus Legem solvere, sed adimplere. *Candelaria* ob processionem peragi solitam illa die. Vocatur insuper graeco vocabulo $\nu\pi\alpha\gamma\tau\eta$, quod latine *obviatio* dici potest; $\nu\pi\alpha\gamma\tau\alpha\iota$ enim grecce *obviare* dicitur. Proinde haec festivitas tali vocabulo notatur, quia, cum Dominus hodie in Templum a parentibus fuisset delatus, a Sanctis quos plurimos tunc temporis Hierosolymis fuisse non dubium est, ei obviari credimus. Haec ex libris Liturgicis vetustissimis. Sacramentarium Gelasianum pag. 145 hoc festum ita enunciat: *In purificazione Sanctae Mariae.* Sacramentarium Gregorianum: *Hypante ad Sanctam Mariam.* Antiphonarius Carnotensis: *Natalis S. Simeonis.* In Antiphonario Pamelii, Angeli Rocchae, et in nova editione operum S. Gregorii habetur hac die Antiphona *Angelicae salutationi similiis*, graece et latine.

II. Sunt plures, qui docent (1), Justiniani Imperatoris aetate inventam primum fuisse in Ecclesiam celebritatem Festi Purificationis Deiparae. Ita Nicephorus Callistus Lib. XVII. *Historiae Ecclesiasticae*, cap. XXVIII. et Cedrenus, quibus inter alios consentit Usuardus. Verum enim vero longe ante Justiniani tempora non modo apud Latinos, sed et apud Graecos institutum fuisse hoc Festum, ut scitissime observat Martenius de *antiqua Ecclesia disciplina etc.* cap. XV. num. 1. probat S. Gregorii Nysseni sermo, quem de *occursu Domini* composuit. In Ecclesia item Latina iam longe ante Justiniani tempora plerique viri docti institutam fuisse aint huius Festi celebritatem, eiusque primordia creditit Baronius in *Notis ad Martyrologium* ad diem 11. Februarii, repeti posse a S. Gelasio Papa, qui Romae Lupercalia sustulit. Ceterum in Romana Ecclesia, eam, quam dicimus festivitatem, vetustissimis temporibus agi consuevisse, antiquiores Ecclesiastici libri nos docent. Baronius, ut observavimus, existimat Gelasium Pontificem solemnitatem Purificationis Beatissimae Virginis instituisse, Sergium vero Processionem cum candelis addidisse. Baronio consentiunt Thomassinus, *de dierum Festorum celebratione* Lib. 2 cap. 2.; Florentinus, *Exercit. 5. ad diem 5. Januarii*; Honoratus a S. Maria, *in animadversionibus ad Regulas Criticae*; Fronto, in *Notis ad Kalendarium Romanum*. Neque tamen erudit viri desunt, qui a Baronio recedunt. Sublata a Gelasio Lupercalia non insificantur; id enim ex ipsius constat Commentario, quem Baronius inseruit in annalibus ad annum Christi 496. Verum negant, inde posse intelligi, sublatis Lupercalibus, subrogatam fuisse Festivitatem Purificationis; nullam enim in suo illo Commentario de huiusmodi subrogatione mentionem ab illo Pontifice fieri. Menardus, ad *Sacramentarium S. Gregorii* pag. 41 et 42.; Henschenius, ad diem 2. Februarii; Rocca, tom. 1. Edit. Rom. an. 1719. pag. 215; Saxius, *Dis-*

(1) Mazzarelli, *Esame critico delle principali feste della Beatissima Vergine*. Cap. VIII.

sertatio Apologetica Sanctorum Corporum Protasii et Gervasii §. 12. tenent Processionem multo ante Sergii aetatem institutam esse. Atque ita sicuti Gelasio non detrahimus laudem, quod Lupercalia sustulerit, etsi negamus iis substitutam fuisse ab illo Pontifice Purificationis Festivitatem; ita si Sergio non tribuimus laudem, quod Amburbalibus subrogaverit Processionem; ea tamen illum gloria non fraudamus, quod Processionem bene ordinaverit, iusseritque tum hac die, tum in aliis Beattissimae Virginis Mariae Festivitatibus peragi Processionem ab Ecclesia S. Hadriani ad Liberianam S. Mariae Maioris Basilicam.

III. Vertus, ut audaciior est ingenio, *Explicat Caer. Eccl. tom. 2. p. 17.* conatur ostendere consuetudinem gestandi hac die candelas ex Evangelio derivatam, quod legitur in Missa: *Lumen ad revelationem gentium*. Quem tamen Magnus Suessionensis Episcopus *De vera Ecclesiae mente in usu sacrarum Caeremoniarum* graviter increpat. Auctor Catechismi Montispessulani docet, propterea in Processione, et in aliqua Missae parte candelas accensas a Fidelibus manu gestari, ut ostendant se participes esse laetitiae illius quam cepit Simeon, qui Jesum habens in ulnis, ait illum Infantem esse lumen gentium, et gloriam Israel: adiicit vero, ideo Processionem fuisse ab Ecclesia institutam, ut ratione aliqua Virginem euntem ad templum imitemur: aut certo, ob aliquam ex iis causis, quae Ecclesiam impulerunt, ut sacras processiones institueret. Eadem fere tradiderat auctor Catechismi Burgensis anno 1603 Lutetiae Parisiorum editi. Insuper ab Ecclesia instituta fuit Processio in memoriam illius diei, quo Christo cum Matre, et Josepho obviam venerunt Simeon, et Anna gratulantes, et benedicentes Deum, ut habetur Lucae capite II. Quare huius solemnitatis Officium exorditur Ecclesia ab Invitatorio: *Ecce venit ad Templum Sanctum suum dominator Dominus: gaude et laetare Sion, occurrens Domino Deo tuo*. Cuius occursus mysterium ut rite celebretur, instituta est solemnis Processio cum luminaribus ad eum usum benedictis, quo Fideles

Christo salutis suae causa in mundum venienti occurrentes, et eum pio affectu, et grati animi complexu excipient, ac venerentur: qui quidem lucentium candelarum symbolo profitentur Fidem suam de veritate Humanitatis, et Divinitatis eius; Carnis sanctitatem pura cera, Divinitatis gloriam lumine ex benedictione indito significantes, ac simul eidem gratiarum actiones, et laudis Hymnos accinunt de cordibus suis, quod venerit lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis suae Israel. Atque haec libuit describere ex Libro eruditissimi Jacobi Eveillon, qui inscriptus est, de *Processionibus Ecclesiasticis*, Cap. VII. neque enim mysticae probatorum Auctorum explicationes in Ecclesiasticis ritibus spernendae penitus, tum praesertim quum ipsas explicationes passim legamus non modo apud veteres Patres, verum etiam in ipsis Ecclesiae orationibus. In quibusdam demum locis praeter cereorum benedictionem, benedicatur et novus ignis prius e silice excussus, unde cerei erant accendi, eiusque ritus meminit S. Bernardus Sermone II. *De Purificatione* num. 1. itemque varii antiqui Codices Rituales. Longum esset varias orationum formulas describere, quae ex variorum Ritualium antiquorum praescripto ad Benedicendos cereos, et ignem novum, ex quo cerei accendebantur, dici olim solebant: videri possunt apud Martene, qui etiam et alios ritus recenset in ipsa cereorum benedictione usitatos.

CAPUT II.

De festo Sanctissimae Annunciationis, Dolorum, et Visitationis Beatissimae Virginis.

I. Pervetusta est in Ecclesia (1) celebritas Annunciationis Beatissimae Mariae Virginis, quae ab antiquis scriptoribus diversis nominibus donata est. Nam ab aliquo-

(1) Trombelli, *Mariae Sanctissimae vita ac gesta, cultusque illi adhuc*. Part. II. Diss. III. Secio V.

bus *Conceptio Christi*, ab aliis vero dicta est, *Annuntiatio Christi, Annunciatio Dominica, initium Redemptionis, Annuntiatio Christi in Virgine, Denunciatio Beatae Marie*. In Kalendario Allatiano: *Adnuntiatio S. Mariae*: ac totidem plane verbis in Neapolitano manu exarato Kalendario adnotatur. Imo nec aliter proponitur id Festum in Graecorum Libris. In Basilii Menologio: *Annuntiatio Sanctissimae Deiparae*. Antiquitas autem huius Festi, ut Martene observat, constat ex S. Augustini testimonio in Lib. IV. *De Trinitate*, cap. V. Et certe Concilium Toletanum X. anno DCLVI. habitum de hoc Festo tamquam de Festo iam diu instituto, et ab universis passim Ecclesiis recepto loquitur Canone I. Sergius quoque Pontifex, qui saeculo vixit septimo, de hac Festivitate loquitur tamquam multo ante instituta: *Constituit, ut diebus Annunciationis etc. Litania exeat a S. Hadriano, et ad Sanctam Mariam populus occurrat, ut habetur in libro Pontificali*. Praeterea in veteri Occidentalis Ecclesiae Martyrologio, quod Beda, Cassiodorus, aliique plures Hieronymo tribuunt, ediditque Florentinus ad diem 25. Martii, haec adnotata reperiuntur: *In Galilaea Civitate Nazareth Annuntiatio Sanctae Mariae de Conceptione, quando ab Angelo est salutata*. A IV. itaque saeculo celebre erat Graecis Festum Annunciationis, quod in ipsa etiam Quadragesima velut dies dominica habebatur, ut Laodicenum decrevit Concilium. Quam autem late patuit festum illud cunctas inter Orientis, Occidentisque Ecclesias, vide apud Hollandistas. In Ecclesia Romana, ut ex Sacramentariis, et Evangeliorum Capitularibus patet, Festivitatem Annunciationis Dominicae semper die XXV. Martii fuisse celebratam. Apud quasdam Ecclesias, ut apud Hispanos, et Graecos alias olim mos obtinuerat, de quo obiter Baronius hac die in notationibus ad Martyrologium.

II. Institutio Festi Dolorum Beatissimae Virginis ad Provincialem Synodus Theodorici Coloniensis Episcopi anno 1413. habitam referri potest, in quo Concilio ad Hussitarum haereticorum compromendam audaciam, qui Sanctissimas Jesu Christi, et Beatissimae Virginis dolore

confossae Imagines sacrilego furore foedabant, constitutum est, ut Festum Commemorationis praefatae Angustiae et Doloris B. Mariae Virginis deinceps singulis annis Feria sexta post Dominicam *Jubilate* solemniter celebraretur: ut est in Collectione Concil. Labbeana tom. 1. pag. 365. Videatur etiam Raynaldus ad annum Christi 1423. num. 2. et Spondanus ad eundem annum num. 10. Pictores, ut Dolores Beatissimae Virginis exprimant, septem gladiis traiectam pingunt. Quaerit Saxius Part. 2 de *Laudibus Mariae* pag. 168. id unde profectum sit; et ad septem Ordinis Servorum Fundatores refert; qui Dolorum B. Mariae contemplationi vacantes, eos in septem divisere, quorum aliqui habentur in Evangelio, ceteri probabili ratione et auctoritate verisimiles fiunt. Sacra illa *Sequentia Stabat Mater dolorosa*, quamquam a plerisque tribuatur Jacopono, vetustiorem tamen auctorem ab aliis habuisse censemur, Innocentium III., atque huic opinioni favent Ludovicus Jacob, in *Bibliotheca Pontificia*; Pagius, in *Breviario Romanorum Pontificum in vita Innocentii III.* num. 108., Serry, *Exercitatione 54.* num. 10.; aliique etiam.

III. Postridie Calendas Julii Festum Visitationis Beatissimae Virginis celebratur, cuius Mysterium exponit Lucas cap. 1. v. 38. Haec Festivitas ab Ordine Fratrum Minorum an. 1263. celerabatur, ut ex eorum Annalibus colligit Gavantus ad Rubricas Breviarii Romani scet. 7. cap. 9. Nec monumenta desunt, quibus ostenditur, etiam apud Orientales celebrari consueisse, ut videre licet apud Bailletum: *Historia huius diei* §. 2. Quod si de institutione Festi huius in universam Occidentalem Ecclesiam quaeramus, Urbano VI. tribuenda videtur, qui ieunio etiam voluit peragendam, atque ita Fideles excitavit, ut ad Beatissimae Mariae intercessionem conseruerent, quae schisma illud tolleret, quo Ecclesia ea tempestate conflictabatur. Licet autem Urbanus hoc Festum instituerit, superveniente tamen eius morte, cum Litteras Apostolicas de eo minime ediderit, Bonifacius Papa IX. eius Successor Romae V. Idus Novembris an-

no primo Pontificatus sui, Urbani sanctioni auctoritatem adiecit sua Constitutione, quae extat in Romano Bullario, et refertur etiam a Raynaldo. Voluit etiam Pontifex Festi huius institutor, ut cum octava ipsum celebraretur, concessitque Indulgentias illis, qui Sacris eiusdem Celebritatis Officiis interessent. Ut aliquid de Officio huius diei dicamus, ex veteri Breviario Romano scribit Scultingius, huius gloriosae Visitationis Officii compositionem laudatum Papam Urbanum VI. commissose Adae Cardinali Angliae Doctori in Theologia. Videatur Baronius, in Notis ad Martyrologium ad diem 2. Julii; Thomassinus, de *Dierum Festorum celebratione* Lib. 1. cap. 20. num. 6.; Martene, de antiqua Ecclesiae disciplina in divinis celebrandis officiis cap. 33. num. 1. et 2.; Pagius, in *Breviario Romanorum Pontificum in vita Urbani VI.* n. 66. Vidisse se ait Baronius in Biblioteca Vaticana manuscriptum quemdam Joannis Pragensis tractatum adversus Adalbertum, qui hanc solemnitatem improbat; in quo libello plura referuntur miracula et revelationes, quibus eam sibi placere Festivitatem Deus declaravit.

De festo Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis Beatissimae Virginis.

I. Magnae huic Solemnitati praecedit Pervigilium cum ieunio; ac ieunium quidem valde antiquum esse oportet, cum de eo tamquam de re usitata in Romana Ecclesia mentionem faciat Nicolaus I. Pontifex creatus anno 858. Apud quosdam Orientales non unius, sed plurium dierum ieunium est. Jejunare enim incipiunt a Calendis Augusti usque ad diem 15. nec ieunium intermittunt praeterquam postridie nonas in honorem solemnitatis Transfigurationis Jesu Christi. Quidam existimant, Assumptionis Festum Apostolos instituisse. Sed iuxta Benedicti XIV. aliorumque doctissimorum hominum opi-

nionem, Festivitatis huius institutio ad Ecclesiam videtur referenda. Thomassinus *Tract. de Festis Lib. 2. cap. 20.* num. 10. ostendere satagit, post Concilium Ephesinum, quo damnatus fuit Nestorius, longe lateque Deiparae cultum fuisse diffusum, multis in eius honorem excitatis templis, et Festivitatibus institulis. Nullum vero suppetit monumentum institutionis huius Festi, quare merito inter antiquiora recensendum erit, cum in vetustioribus habeatur Martyrologiis. Hinc longe falluntur recentiores nonnulli, qui VIII. saeculo recentius illud habent, quorum errorem manifesto evincit S. Gregorii Turonensis de huius festi cultu in Galliis auctoritas, atque Anastasii Bibliothecarii in vita Sergii I. qui vixit saeculo VII. Olim mense Januario festum hoc celebratum fuisse antiquiora testantur monumenta apud Mabillonum *Cursus Gallicanus Lib. 2.* atque Florentinum in *notis ad Martyrologium die XVIII. Januarii.* Huius enim festi eo die meminere Hieronymianum Martyrologium vetus, Lucense, Calendarium Corbejense, atque antiquum Floriacense apud Martene. Verum olim etiam hoc festum XV. Augusti alibi celebrari consuevisse, docent Hieronymianum Martyrologium Rosweydi, Constantinus Constantiae Cypri Episcopus Actione IX. Concilii Oecumenici VII., atque pro IX. saeculo nostrum marmoreum Kalendarium. Florentinus sane a Maurilio Imperatore VI. saeculo Festum hoc in Augusti mensem traslatum fuisse, nonnullis probat argumentis in suo Martyrologio. Praeclarissima haec celebritas octavam habet, quam instituisse Leonem IV. anno 847. tradit Pontificalis Anastasii liber. Unum fuisse hoc Festum ex iis, in quibus Summi Pontifices consueverunt Missarum solemnia in propria persona celebrare, notat Ordo Romanus XIV. Capite XCVIII. ubi etiam ait, praedicari tunc solitum fuisse, et haberri Vespberos Papales praecedentes solemnies.

• II. Nativitatis Festivitatem nonnulli (1) referunt ad

(1) Vide Mazzarelli, *Esame critico delle principali feste di Maria SS. Cap. XII.*

Divi Augustini tempora: in Officio enim huius Festi sermonem quemdam S. Doctoris legimus de hac solemnitate. Verum idem S. Augustinus sermone 21. et 22. testatur, solummodo Natalis Christi, et Joannis Baptista dies in Ecclesia celebrari consueuisse. Verisimile putat Azorius Part. 11. lib. 1. cap. 19. quaest. 1. temporibus Ephesini, et Chalcedonensis Concilii Nativitatem Virginis peculiari festivitate celebrari coepisse. At contra Thomassinus de *Festis Lib. 2. cap. 20. num. 2. 3. et 4.* Fulberti Carnotensis tempore nempe saeculo XII. institutam putat. Sed hanc solemnitatem vetustiorum esse Fulberto, evidentissime apparet ex S. Idelfonso, qui saeculo septimo scripsit. In libro enim de *perpetua Virginitate S. Mariae tom. 12. Biblioth. Patrum pag. 566. littera E.* diserte loquitur de hoc Festo: *Nullius igitur Nativitas celebratur in mundo nisi Christi, et eius (scilicet B. Mariae) atque B. Joannis.* Quoniam autem potissimum tempore eiusmodi solemnitas instituta, nusquam expressum reperi, nec quid certi affirmare ausim. Sane antiquissimam esse in Ecclesia Romana festivitatem hanc, comprobant *Responsoriale*, et *Antiphonarium Ecclesiae Romanae*. His adiice *Sacramentaria Pamelii*, *Rocchae*, *Menardi*, aliaque etiam, quae procul dubio antiquissima sunt. Insuper *Liber Pontificalis*, in vita Sergii I. tradit Festivitatem Nativitatis B. Mariae unam esse ex iis solemnitatibus, in quibus Processio fit ab Ecclesia S. Hadriani ad Basilicam Liberianam. His aliquis adducti rationibus, viri docti a Thomassino dissentunt, Florentinus, in *Notis ad Martyrologium ad diem 8. Septembris*; Fronto, in *Notis ad suum Kalendarium*; Martene, de *antiqua Ecclesiae disciplina etc. cap. 34. num. 1.*; Pagius, in *Breviario gestorum Romanorum Pontificum vita Innocentii IV.* Vetus itaque est haec solemnitas, et sane percelebris, ac ut vulgo dicitur, de pracepto tam apud Latinam, quam Graecam Ecclesiam. Non semper octavo die Septembris peracta est Nativitatis celebritas, ut videre licet apud Florentinum in *Notis ad Martyrologium ad diem 8. eiusdem mensis*. Nunc vero tam apud

Graecos, quam apud Latinos ille praefinitus est dies ad quem etiam haec solemnitas deprehenditur in Martyrologio veteri, quod vulgavit Florentinus.

III. Cultum Conceptionis Beatissimae Virginis a saeculo ut minimum V. in Ecclesia Orientali obtinuisse, ex Typo S. Sabae manifestum fit. Insuper Emmanuel Comnenus Imperator, qui suum auspicatus est imperium anno 1143. in Novella apud Theodorum Balsamonem in observationibus ad Nomocanonem Photii, Festa recensens, quae a populo essent observanda, ait: *Nonus dies Decembris; quia tunc Genitricis Dei nostri Conceptio celebratur;* quorum non is sensus est, ut hanc ille Festivitatem tunc institueret, sed ut veterem et multo antea institutam populus, quemadmodum caeteras de Praecepto Festivitates, coleret. Et re vera Georgius Nicomediensis Episcopus homilia in Conceptionem S. Deiparae affirmit, istud Festum non novissime institutum. Prodiit haec homilia una cum aliis Georgii operibus graece et latine per Combefisium in Auctario novissimo Paris 1648. tom. 1. a pag. 995. Hunc autem Georgium sub Heraclii imperio, hoc est inter annum 610. et 640., floruisse; suasque homilias scripsisse, contendit idem Combefisius, eumque sequutus est Christianus Lupus *notae in S. Leonis IX.* De Archiepiscopo Armeniae narrat Matthaeus Parisius, illum in Anglia profectum, exceptumque in monasterio S. Albani, testatum esse, inter caeteras Armenorum Festivitates, celebritatem etiam Conceptionis Mariae a vetustis temporibus celebrari. In Codicibus Evangeliorum ante annum Christi octingentesimum exaratis, diserta fit eius mentio in Catalogo Festorum per anni circulum, qui Catalogus solet quatuor Sacris Evangelii subiungi.

IV. Ad Occidentalem quod spectat Ecclesiam, liquidum est, eiusmodi cultum a saeculo ut minimum X. sive in Hispania primum sive in Anglia obtinuisse, ac ceteras posthac Occidentis Ecclesias pervasisse. Re tamen diligentius excussa, ac veteribus historiae monumentis penitus exploratis, aperte constat ad aetatem longe antiorem Immaculati Conceptus cultum referri debere.

Exstat enim vetus marmoreum Neapolitanae Ecclesiae Kalendarium, quod digestum esse saeculo Ecclesiae IX. Alexius Symmachus Mazochius, qui eruditissimum de illo edidit commentarium, luculenter ostendit. At in eiusmodi Kalendario ad diem IX. decembris, more Graecorum, haec habentur inscripta: *Conceptio Sanctae Mariae Virginis;* id quod probat iam ante saeculum IX. in eadem Ecclesia, a latinis scilicet hominibus, festum istud fuisse celebratum. Jure igitur meritoque Josephus Simonius Assemanius inde concludit: *Neapolitanos in Italia, ante Gallos et Anglos aliosque omnium primos Latinorum fuisse qui Sanctissimae Deiparae Immaculatae Conceptae tunc cultum a Graecis ut videtur, acceptum deferent.* In Casinensi Archicoenobio saltem eiusdem commemorationem peractam saeculo X. pulchre ostendit Federici ex Kalendario MS. Basilicae Casinensis, in opere cui titulus: *La Immacolata Concezione della B. Vergine Maria comprovata a sentimento dei Padri.* Profecto Sancti Bernardi aetate, qui mortuus est anno 1155. Festum Conceptionis nondum erat in Romanam Ecclesiam invectum. Ille enim, in sua Epistola 174. Canonicos Lugdunenses acriter reprehendit, quod in suam Ecclesiam hoc Festum induxerint, nullo Ecclesiae Romanae exemplo praeeunte. Festum hoc, quo anno Romae coepit fuisse celebrari, determinare nullo modo possumus; sunt enim qui asserunt aetate S. Bonaventurae, qui mortuus est anno 1274. ex ipsius 3. Sent. dist. 3. quaest. 1. at locus ille non de festo quod Romae, sed alibi celebrabatur, intelligendus est. Alii autem verius non dubitant saeculo XIV. celebritatem hanc Romae fuisse peractam; testatur enim Alvarus Pelagius, qui obiit anno 1340. se in Liberiana Basilica, huius Festivitatis die, concessionem habuisse. Quidquid sit de anno, Ecclesiae Romanae exemplum secutae sunt caeterae fere omnes Ecclesiae. Sixtus IV. vero, qui primus Apostolica auctoritate Conceptionis Festum instituit, Constitutione *Cum praecelsa huic Festo, ad pietatis augmentum, proprium et peculiare Officium, sicut et Missam assignavit* (1).

(1) Vide Pelliccia, *Del culto filiale dell'antica Chiesa Greca verso la*